

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Юридичний інститут

Збірник наукових статей

**Актуальні проблеми
вдосконалення чинного
законодавства України**

Випуск XXV

Івано-Франківськ, 2011

Оригінальні ідеї державотворення у державно-правовій думці М. Драгоманова та І. Франка

УДК 340.12

В статті досліджуються питання бачення суспільного ідеалу видатними українськими мислителями М. Драгомановим та І. Франком, їх спільні погляди на необхідність реального забезпечення прав і свобод людини і з цією метою удосконалення держави на засадах утвердження правового статусу особи, розвитку місцевого самоврядування. Ці питання є *актуальними* для сучасного українського державотворення. *Метою дослідження* є аналіз державно-правових поглядів видатних мислителів щодо прав і свобод людини, принципів організації місцевого самоврядування.

Філософія національної ідеї припадає на добу XIX століття. Тому на порядку денному цього часу ставало питання щодо варіантів політичного життя націй, перспективи розвитку різних народів. Ця ідея почала зароджуватись і на українських землях, які в той час були розділені між Австро-Угорською і Російською імперіями. Щоб не відступити від історичної правди, треба визнати, що вироблення філософії української національної ідеї та основних її пріоритетів належить вітчизняним інтелектуалам, які були об'єднані в Кирило-Мефодіївському товаристві, в програмних документах якого Україна вперше постає як самостійна філософсько-державна проблема. Було поставлено питання щодо ліквідації самодержавства, кріпацтва, прагнення нового суспільного ладу на засадах свободи, справедливості і рівності, утвердження права українського народу на гідне місце в світовій історії.

Український національний рух, започаткований кирило-мефодіївцями в другій половині XIX століття, почав набувати подальшої ходи, яку уже неможливо було зупинити навіть силою двох імперських держав. І його розвиток, за висловом М. Грушевського, прямує лінійно безупинно від Центральної Ради. Мається на увазі те, що народницька інтелігенція почала широко розгорнути просвітницьку роботу в масах. В багатьох містах України, в тому числі в стінах Київського університету, створюються самодіяльні напівлегальні або легальні організації ліберально-демократичної інтелігенції, засновується журнал "Основа". Однак безпосереднє теоретичне вироблення національної ідеї, а також обґрунтування зв'язаних з нею державно-правових концепцій належить видатним українським мислителям М. Драгоманову та І. Франку.

Український філософ, публіцист, громадський діяч – М. Драгоманов в 70-х роках XIX століття бере активну участь в Київській громаді, а згодом стає лідером її "лівого" крила. Антиукраїнський Валуєвський указ про заборону української мови царизмом суттєво вплинули на М. Драгоманова. З цього приводу вчений писав, що він "... за природною реакцією зайнявся старанніше вивченням українських питань,

спочатку педагогічних, потім і національних взагалі. Зрештою, з того часу з'явилися й інші нитки, що прив'язали мене до українського руху" [1, с. 48]. Таким чином, у цей нелегкий період для майбутньої долі українського народу з'являється потреба не тільки в розвитку української національної ідеї, а й розв'язанні в майбутньому проблемних питань державотворення на українських землях. В цьому зв'язку основна ідея переконань М. Драгоманова полягала в тому, що основною одиницею суспільства є особа, її добробут, невід'ємні права та життєві людські інтереси якої він кладе в основу своєї теоретичної побудови держави. Політичний розвиток людини повинен залежати від стану підлеглості її зовнішньому примусові до все більшого поширення стану свободи в суспільстві та державі. Однак аналіз розвитку людства засвідчує, що з появою держави люди втрачають первинну свободу і постійно прагнуть її повернути, навіть на певний час повертають, встановлюючи демократичні режими. Однак в кінцевому рахунку вони втрачають її. На цій підставі М. Драгоманов робить дуже цікавий теоретичний висновок щодо сутності держави, її співвідношення з суспільством. З цієї точки зору зміна форми державного правління ще сама по собі не веде до зміни сутності держави. Адже ж за своєю суттю державна влада є інститутом, який заперечує свободу індивіда, обмежує її і за логікою свого існування постійно прагне до обмеження прав і свобод особистості. У розв'язанні вказаних проблем необхідно виходити з осмислення вченим призначення держави, її ролі в суспільстві. У цьому зв'язку, він зазначає, що держави є "... органами, котрі виробляються в народному житті (по волі, по неволі, як трапляється) і змінюються з ним, і що без цих форм і органів, тобто і без політики, не може жити ніякий народ, ніяка людська громада... У XIX ст. ніякий громадський рух, в тому числі і національний, не обходиться без політики, без того, щоб примусити державні уряди перемінити чи установити які державні закони" [2, с. 390-391].

Проте М. Драгоманов не вважав, що потрібно знищити державу. Навпаки – держава є необхідною формою політичної організації, тим паче, що нові держави якраз і виникають завдяки боротьбі поневолених народів за своє національне та політичне звільнення. Але ця мета може бути досягнута при умові, якщо держава гарантуватиме громадянам участь у суспільних справах, свободу осіб і груп, де має бути розподіл справ на місцеві і державні. Аналізуючи різні типи і форми державного устрою, він приходить до висновку, що нові держави, щоб бути міцними, повинні стати насамперед добровільними об'єднаннями громадян, що свідомі своїх обов'язків і прав та зацікавлені в розвитку своєї держави. "... От дійти до того, щоби спілки людські, великі й малі, складались з таких вільних людей, котрі по волі посходились до спільної праці й помочі в вільні товариства, – це й есть та ціль, до котрої добиваються люди, і котра зовсім не подібна до теперішніх держав, своїх чи чужих, виборних чи не виборних. Ціль та зветься безначальство: своя воля кожному й вільне громадянство, й товариство людей і товариств" [3, с. 295-296].

Видатною постаттю, велетом думки в царині суспільного і державного буття цього часу був І. Франко. Він позитивно сприймав і підтримував ідеї М. Драгоманова щодо невід'ємних прав і свобод людини, побудови держави на громадських засадах. Мислитель у своїх державно-правових поглядах, в підходах до розуміння і оцінки держави, державної влади, волеустановленого права та їх призначення виходив із теорії прав і свобод людини, яка визначає, що людина сама собою є певним буттям, вільною істотою і має належні й невід'ємні від її сутності права. Ці права не є даром держави або установлені волею влади, законодавством, вони мають іншу природу. "Людина, як одна, так і інша, рівною мірою виходить з рук природи. Лише суспільні взаємини, в які вона потрапляє, робить з однієї людини селянина, з іншої – пана, з однієї – робітника, з іншої – паразита..." [4, с. 25]. Сутність філософської концепції права І. Франка полягала, таким чином, у відстоюванні думки, що природні права людини – право на життя,

свободу, гідність, рівність і справедливість – є вищим від встановленого державою законодавства.

І.Франко вірить в прогрес людського розвою, наслідком якого стане побудова іншого суспільного ладу, відмінного від тогочасного. Проаналізувавши різні політико-правові погляди щодо удосконалення держави, які панували в ті часи, він дійшов до розуміння того, що найбільшу загрозу для щастя і свободи людини, пригнічення її духовного стану несе весилля авторитарної держави і бюрократичної влади. Тому основою суспільного ідеалу мають стати добровільні громадські об'єднання вільних людей, де кожна особа і кожна громада є свобідними одиницями, які в організації своєї життєдіяльності дотримуються засад рівності і добровільності, соціальної справедливості, вільно господарюють і самостійно розпоряджаються результатами своєї праці. Він уточнює, що "...так само в'яжуться в більших справах цілі повіти з повітами, краї з краями – і так повстане, низу вгору велика держава, яка держитись купи не силою примусу, війська, платних урядників, але силою спільних інтересів громад, повітів, країв, а силою так званого федералістичного устрою"[5,с. 467].

Отже, І.Франко підкреслює, що ці суспільні відносини регулюються без примусу, без нав'язування волі одних іншим, без наказів зверху як господарювати чи впорядковувати своє співжиття. Отож, такий суспільний ідеал будується "низу вгору" і здійснює свою життєдіяльність на засадах рівності і розуму. Тут діє принцип, що кожна громада дбає про всіх своїх членів, створюючи умови для досягнення ними добробуту і щастя. Головним завданням громади є забезпечення автономії особистості та її розвитку.

Таким чином, І.Франко приходить до висновку про необхідність заміни в майбутньому державного управління громадським самоуправлінням. Він наголошував, що громада є найменшою складовою одиницею держави, але одиницею основною. Бо якщо громада не має міцної організаційної побудови, є нестійкою, то й побудований на ній державний порядок буде слабким і нетривким.

Як бачимо, що проблема місцевого самоврядування займала найважливіше місце у державно-правових концепціях М.Драгоманова та

І. Франка. Вони розуміли, що місцеве самоврядування саме по собі ще не вирішує всіх запитів та інтересів громадян, суспільства. Однак у той же час особлива важливість цього суспільно-державного інституту в тому, що він дає можливість як ніякий інший інститут поєднати інтереси громадян та інтереси суспільства, держави і нації.

Державно-правові погляди І.Франка та М.Драгоманова набагато випереджали свій час. Ідеї, які вони проголошували в другій половині ХІХ – на поч. ХХ століття є актуальними для сучасного українського державотворення, особливо стосовно прав і свобод людини, принципів організації місцевого самоврядування, децентралізації державної влади. Завдання полягає в тому, щоб звести до мінімуму вплив державної влади на обмеження свободи особистості і зменшити її негативні наслідки для суспільного життя. Вони наголошували на необхідності створення умов для розвитку кожною людиною своєї індивідуальності, своїх можливостей, розуміння нею самоцінності свободи. На їх думку, лише децентралізація держави, введення широкої системи самоврядування можуть розв'язати проблеми співвідношення людини і держави.

1. Драгоманов М. П. Вибране ("Мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні") / упоряд. Р. С Міщук / М. П. Драгоманов – К.: Либідь, 1991.– 688 с.
2. Драгоманов М. Сонячний промінь /М.Драгоманов // Літературно-публіцистичні праці: у 2 т. – К.,1970.–Т.2. – 1970.– С. 386-392

3. Драгоманов М. "Передне слово" (до "Громади" 1878 р.) /М.Драгоманов// Драгоманов М. П. Вибране.– К.: Либідь,1991.– С. 276-326.
4. Франко І. Чого ми хочемо /Іван Франко // Франко І. Збір. тв.: у 50 т. – К., 1986.– Т. 44, кн. 1.–1986. – С. 25-27.
5. Франко І. Вибрані твори: у 3 т. / ред. колегія: Скотний В. та інші; упор. Баган О. – Дрогобич: Коло, 2004.– Т.3: Літературознавство, публіцистика. – 2004.– 690 с.

Саветчук Н. М. **Оригінальні ідеї державотворення у державно-правовій думці М. Драгоманова та І. Франка.**

В статті досліджуються питання бачення суспільного ідеалу видатними українськими мислителями, їх спільні погляди на необхідність реального забезпечення прав і свобод людини з метою удосконалення держави на засадах утвердження правового статусу особи та розвитку місцевого самоврядування.

Ключові слова: право, держава, громада, правовий статус особи, самоврядування.

Саветчук Н. М. **Оригинальные идеи создания государства в государственно-правовой мысли М. Драгоманова и И. Франка.**

В статье исследуются вопросы видения общественного идеала выдающимися украинскими мыслителями, их общие взгляды на необходимость реального обеспечения прав и свобод человека с целью усовершенствования государства на принципах утверждения правового статуса лица и развития местного самоуправления.

Ключевые слова: право, государство, общество, правовой статус лица, самоуправление.

Savetchuk N.M. **The Original Ideas Of State Formation In M. Dragomanov'S And I. Franko'S State-Legal Views**

In the article the author investigates the problems of social ideal vision by outstanding Ukrainian thinkers, their mutual views on the necessity of real human rights and freedoms security to the effect of state improvement on the basis of human legal status strengthening and local self-government development.

Keywords: law, state, community, human legal status, self-government.